Irina CONDREA

Dimensiunea şi structura frazei: efecte stilistice şi pragmatice

I.C. – prof. univ. dr. hab. în filologie, Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de cercetare: stilistica, traducerea, semiotica, sociolingvistica. Autoare a şapte cărți, între care *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006) şi *Curs de stilistică* (2008). Participantă la numeroase proiecte şi conferințe internaționale (România, Germania, Ucraina, Rusia).

Fraza reprezintă o structură sintactică mai complexă decât propoziția, fapt subliniat în mod primordial în studiile de gramatică: „Unitatea sintactică superioară propoziției, întrucât este constituită din cel puțin două propoziții, este *fraza*, care este totdeauna de sine stătătoare” [1, p. 300]. În lucrările academice actuale se dă prioritate termenului *enunț*, remarcându-se că „enunțurile pot fi *simple* (conținând o propoziție independentă, predicație a enunțării) şi *complexe* (cu mai multe propoziții, în relații de coordonare sau subordonare)” [2, p. 605], dar se operează şi cu termenii tradiționali *propoziție* şi *frază*, raportați la cel de enunț: „Enunțul / structura actualizată printr-un unic grup verbal reprezintă sintactic *propoziția*. Structura pluripropozițională reprezintă *fraza*” [3, p. 16].

Unitățile sintactice, grupurile sintactice şi construcțiile sintactice sunt studiate foarte amănunțit în cadrul propoziției, iar nivelul transfrastic intră tot mai des în zona pragmaticii, care este circumscrisă unei arii mai ample, cea a comunicării. Cf.: „Dacă la nivel frastic, relațiile indicate de conectori între componentele enunțului sunt, în primul rând, sintactico-semantice şi, secundar, pragmatice, la nivel transfrastic, legăturile dintre enunțuri sunt, în special, de natură pragmatică. [...]

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

Astfel, la nivel transfrastic, nu regulile sintactice interesează, ci constrângerile de ordin pragmatic, conexiunea dintre două sau mai multe enunțuri ținând cont de intenția de comunicare, de condițiile de realizare a acesteia şi de efectul scontat (adică de reuşita comunicării)" [2, p. 767].

Tratatele academice actuale prezintă diverse structuri sintactice (grupuri verbale, nominale, adjectivale, pronominale etc., tipuri de subordonate, construcții sintactice ş.a.) în enunțuri specifice, iar structurile mai ample sunt raportate la altă categorie, cea de *discurs*. În cele mai noi lucrări de gramatică noțiunea tradițională de *propoziție* este încadrată în noțiunea de *enunț*: „grație autonomiei enunțiative a propozițiilor finite, acestea pot să se constituie într-un enunț, unitate fundamentală pentru comunicare", iar termenul *frază* lipseşte din nomenclatorul sintactic şi se arată că „Raportând enunțul, unitate de tip discursiv-pragmatic la unitățile sintactice fundamentale, se constată că enunțul se poate realiza sintactic – ca propoziție independentă, – ca grup de propoziții coordonate, – ca ansamblu de propoziții, incluzând una sau mai multe propoziții matrice (numite şi regente), dintre care una este obligatoriu principală, la care se pot asocia propoziții matrice subordonate" [2, p. 29]. Se mai precizează că „discursul reprezintă o secvență de enunțuri între care există o anumită continuitate (coeziune şi coerență). [...] Pentru secvența de enunțuri se foloseşte şi termenul *text*, care are însă dezavantajul de a evoca, în primul rând, aspectul scris al comunicării şi rezultatul final; în schimb, noțiunea de *discurs* acoperă, deopotrivă, manifestarea orală şi pe cea scrisă şi atrage atenția asupra procesului, a progresiei comunicării" [2, p. 42].

În cele ce urmează, vom examina o serie de particularități structural-pragmatice ale diverselor tipuri de texte, utilizând atât termenul tradițional *frază*, cât şi noțiunile *text* şi *enunț*. Fraza lungă (măsurată uneori în numărul de rânduri, iar, mai nou, în numărul de cuvinte pe care le conține) este un „produs" elaborat, chibzuit, voit, reprezentând capacitatea şi dorința autorului de a se exprima într-un anumit fel. În sensul percepției de către cei care comunică, enunțul scurt este considerat mai firesc, mai aproape de vorbirea curentă, pe când fraza lungă este decodificată mai greu, cere o atenție maximă din partea receptorului şi, în general, este una dintre trăsăturile cele mai pregnante ale textului.

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

De obicei, se vorbeşte despre două domenii principale, două arii de texte, în care se poate atesta fraza lungă (de peste 50 de cuvinte): texte literare şi filozofice, pe de o parte, şi texte ştiinţifice şi oficial-administrative, pe de altă parte.

În cadrul literaturii artistice, lungimea şi structura frazei poate deveni un element caracteristic al stilului, reprezentând o particularitate a gândirii autorului, iar felul în care sunt elaborate frazele semnalează intenţia celui care scrie de a înlănţui cât mai multe idei şi de a le stabili în aceeaşi „plasă”, făcându-le să devină parte a unui întreg, a unui discurs coagulat, care nu trebuie limitat sau întrerupt. Se remarcă funcţia descriptivă a frazelor lungi şi a perioadelor cu structuri simetrice, care „ţes” pânza narativă, ghidând cititorul în lumea pe care autorul vrea să i-o prezinte, în special, în pasajele incipiente. Astfel, C. Negruzzi îşi începe nuvela *Alexandru Lăpuşneanul* cu o frază ce conţine 61 de cuvinte; pentru descrierea locurilor pitoreşti prin care trece drumul desprins „din şoseaua ce vine de la Cârlibaba”, Liviu Rebreanu foloseşte doar două fraze, prima de 63 de cuvinte, iar a doua de 56, prin care creează memorabila panoramă a satului toropit de arşiţa verii. Derularea continuă a naraţiunii, neîntreruptă de pauzele cerute de punct, este aidoma paşilor ce-şi păstrează ritmul şi nu vor să se oprească la mijloc de cale. La fel de ritmică este şi descrierea împrejurimilor satului Ineu, făcută de Ioan Slavici într-o frază amplă, ce conţine 165 de cuvinte, iar în nuvela *Sărmanul Dionis* de M. Eminescu cea mai lungă frază este despre rătăcirile tânărului prin stradelele înguste ale oraşului şi conţine 115 cuvinte.

Chiar şi Ion Creangă, care a ridicat oralitatea şi exprimarea simplă la rangul celei mai înalte virtuţi artistice, îşi începe naraţiunea în partea a doua a *Amintirilor* cu o frază alcătuită din 83 de cuvinte, devenită un exemplu clasic de evocare nostalgică a copilăriei: „Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti, la stâlpul hornului unde lega mama o şfară cu motocei la capăt, de crăpau mâţele jucându-se cu ei, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă ţineam când începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi, băieţii, de-a mijoarca, şi la alte jocuri şi jucării pline de hazul şi farmecul copilăresc, parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie!”.

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

Deşi sunt lungi, aceste fraze nu frânează percepţia, deoarece ele alternează cu secvenţe mai scurte, cu care se leagă într-un ritm unic şi îi permit cititorului să sesizeze contururile imaginare ale tabloului sau ale situaţiei descrise.

În lucrarea *Arta prozatorilor români*, Tudor Vianu apreciază înalt măiestria celor care excelează în elaborarea unor structuri ritmice ample şi, în legătură cu stilul lui Alexandru Odobescu, notează că „armonia lentă a perioadei lui Odobescu provine şi din bogăţia ei arborescentă, obţinută prin încatenarea unui mănunchi de propoziţii subordonate pe trunchiul uneia sau a mai multor propoziţii principale. [...] Probabil că faima de stilist a lui Odobescu se datoreşte mai cu seamă bogăţiei bine stăpânite a perioadelor sale, pe care de la Bălcescu nimeni nu ştiuse a le dezvolta cu un suflu mai larg, cu un mai armonios simţ muzical, în întreguri sintactice mai bine articulate. De la Bălcescu, nimeni mai bine ca Odobescu nu reprezentase în proza noastră ceea ce retorica clasică numea *cadenţa* şi *numărul*" [4].

Nu totdeauna însă fraza amplă, cu multe extensiuni structurale este considerată benefică pentru calitatea stilului. Autorul care a scris cele mai greoaie texte în limba română este considerat Dimitrie Cantemir, căruia i se reproşează lungimea excesivă a frazei şi topica influenţată de modelul latin, nefirească pentru română. În opinia lui Al. Piru „Limba *Hronicului* ca şi a celorlalte scrieri româneşti ale lui Dimitrie Cantemir este dificilă, greoaie, obositoare nu atât prin arhaitatea sau ineditul lexicului, cât prin topica nefirească, latină, şi mai ales prin *lungimea monstruoasă a perioadelor*" [5]. Însă, în legătură cu stilul lui Cantemir, trebuie luat în calcul şi faptul că „şi la el şi la orientali există un cult al stilului excesiv împodobit, manifestat, mai ales, prin căutarea sonorităţii, ritmului şi rimei, prin folosirea interjecţiilor şi onomatopeelor, a jocurilor de cuvinte" [6].

În proza autorilor contemporani din spaţiul nostru, de asemenea, pot fi întâlnite fraze şi perioade narative lungi, iar cel care a excelat în acest sens este Vladimir Beşleagă. Complexitatea sintactică a frazei din *Zbor frânt* a fost remarcată de critici [7], care consideră că o asemenea tehnică narativă face lectura cam dificilă. Însă, de cele mai multe ori, autorul structurează atât de firesc componentele sintactice, le ordonează atât de logic, încât la o lectură atentă şi negrăbită se poate savura tot

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

farmecul acestor cugetări, observaţii şi ziceri aşezate, pe care autorul le pune în gura personajului său. Naratorul evocă într-o frază din 350 de cuvinte (p. 53) epoci şi evenimente pe care le-a văzut Nistrul, iar fraza curge domol la fel ca şi apele bătrânului fluviu.

Elaborarea unor fraze ample, cu utilizarea repetată a aceloraşi jonctive şi cu enumerări ritmice, înscrise în raporturi de coordonare, face parte din exerciţiile retoricii clasice şi asemenea structuri se dezvoltă odată cu evoluţia literaturii culte, fiind apreciate ca formă aleasă a stilului.

Practic, frazele mari şi perioadele devin pentru toţi autorii de proză un instrument eficient, cu ajutorul căruia este descrisă natura, ambianţa, ele sunt nelipsite în secvenţele introductive, dar şi la sfârşitul textelor, când concluziile trebuie să cuprindă mai multe idei care au fost expuse pe parcursul naraţiunii.

Bineînţeles că există autori ale căror texte s-au evidenţiat anume prin faptul că au fraze foarte lungi; această trăsătură a stilului constituie o „carte de vizită" a unor scriitori, un caz cunoscut, devenit deja clasic, fiind cel al lui Marcel Proust, care, conform criticilor literari, urmează modelele scrierilor din secolele anterioare. P. Zarifopol arată că „Fraza lungă a prozatorilor francezi din secolul XVII, oricât de mult *qui* şi *que* ar avea, e totdeauna construită după o simetrie elementară şi uşor vizibilă; membrele ei îşi fac echilibru simplu şi evident. Fraza lui Proust merge în sinuozităţi cu totul libere, vrea să modeleze cât se poate capriciile şi surprizele gândirii imediate. Nu e decât o singură formă de construcţie care seamănă, uneori până la identitate, cu forma lui Proust: e fraza germană a lui Kant şi a lui Hegel – fraza despre care un prieten al lui Kant spunea acestuia că pentru a o citi trebuie să aplice câte un deget pe subiectele şi verbele principale, şi că de multe ori desperează, fiindcă degetele sunt numai zece, şi membrele monstrului sintactic întrec adeseori cu mult acest număr" [8, p. 299]. Ca exemplu de inovaţie stilistică a lui Proust este evocată o perioadă ce se întinde pe două pagini, fiind alcătuită din 74 de rânduri. „Desigur, asemenea coloşi sintactici sunt rari; nu ştiu dacă acel citat mai are pereche în toată opera, şi îmi dă impresia unei curiozităţi voite", conchide criticul.

În prezent, un punct culminant în ceea ce priveşte exploatarea unor fraze ce par să nu mai aibă sfârşit îl reprezintă proza scriitorului co-

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

lumbian Gabriel García Márquez; în cunoscutul său roman *Toamna patriarhului* sunt pagini întregi de descrieri, în care nu figurează niciun punct. Fluxul narațiunii se ordonează doar prin virgule sau prin punct şi virgulă, acestea însă nu au funcția de a întrerupe firul expunerii. Pentru a urmări acțiunea, este nevoie de mai multă concentrare, de o oarecare adaptare la acest stil dens, fără dialoguri, dar care are totuşi multe elemente discursive de transformare a vorbirii directe în vorbire indirectă; cititorul se poate ghida, de asemenea, de anumite adresări, exclamații, negații, verbe ale declarației, de tipul *a zice, a spune, a întreba, a răspunde* ş.a., care trimit la formele dialogale inițiale. Se constată întotdeauna că la acest autor „stilul este dens, foarte cursiv, încadrat în fraze extrem de lungi (ultimul capitol conține o singură frază). Fluxul neîntrerupt al cuvintelor care iau naştere din gândurile generalului dictator devine puțin dificil, ceea ce transformă *Toamna patriarhului* într-un roman greu de citit" [9], şi, cu toate acestea, anume stilul este ceea ce atrage şi fascinează în acest roman, dovadă fiind şi următoarea afirmație a unui cititor: „Singurele lucruri care mă stimulează de a pune mâna pe o altă carte de-a lui Márquez sunt stilul şi dibăcia cu care reuşeşte să dreseze cuvintele" [10].

În textele nonartistice, în special în cele cu caracter ştiințific, lungimea frazei este dictată de alte motive decât cele expresiv-artistice. Aici fraza se amplifică, preponderent, prin adăugarea subordonatelor cu rol de concretizare, prin introducerea construcțiilor bazate pe formele nepersonale ale verbului şi prin enumerarea acumulativă, constituită prin procedeul coordonării. O trăsătură distinctivă a acestor tipuri de texte este faptul că nu totdeauna se mizează pe capacitatea sintactică a verbului de a deveni centrul, motorul logic şi expresiv al frazei. Remarcăm, ca tendință, un procedeu actual destul de relevant, utilizat atât în textele cu caracter ştiințific, cât şi în cele administrativ-juridice şi social-politice, care constă în concentrarea informației prin *substantivizarea verbelor*, fapt ce oferă posibilitatea de a dezvolta enumerări multiple şi de a cuprinde un număr considerabil de fenomene. Ca exemplu poate servi următoarea frază, care constituie concluziile unui articol despre situația demografică din Republica Moldova.

„Totodată, soluțiile de ameliorare a situației demografice în mediul rural trebuie direcționate spre: îmbunătăț***irea*** *sistemului* de servicii de să-

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

nătate şi ***asigurarea*** *accesibilității* (fizice, financiare şi sociale) acestora, condiționând, astfel, învigorarea sănătății populației, ***reducerea*** *mortalității*, în special, a populației în vârstă aptă de muncă şi, respectiv, ***creşterea*** *speranței de viață* la naştere; ***promovarea*** *modului de viață* sănătos la toate grupurile de vârstă, dar mai ales în rândul tinerilor; ***ocrotirea*** *sănătății* reproductive având drept scop ***reducerea*** *numărului sarcinilor* neplanificate, a naşterilor la vârsta prematură, avorturilor şi maladiilor sexual transmisibile; ***adaptarea*** *sistemului* de sănătate la procesul de îmbătrânire a populației prin ***dezvoltarea*** infrastructurii de deservire; ***promovarea*** *maternității* prin ***crearea*** *condițiilor* favorabile pentru îmbinarea *rolurilor* profesionale şi parentale concomitent cu procesele de întemeiere a unei familii, ***naştere*** *şi* ***creştere*** a copiilor, ***asigurarea*** *accesului* femeilor tinere pe piața forței de muncă ş.a." [11, p. 66].

Din cele 136 de cuvinte ale textului de mai sus, 16 sunt verbe substantivizate, fiecare constituind un nucleu informațional distinct. Este de menționat că la oricare dintre aceste structuri-nucleu poate fi ataşată câte una sau mai multe propoziții subordonate (de exemplu, la prima structură î***mbunătățirea sistemului*** *de servicii de sănătate* se poate adăuga *pentru persoanele care activează în mediul rural* sau o altă subordonată).

Stabilirea unei tipologii a structurilor specifice pentru textele nonliterare prezintă interes practic atât pentru autori, cât şi pentru destinatari şi astfel de studii, realizate din perspectiva reperelor de bază ale sintaxei, țin de domeniul stilisticii funcționale, cu reguli specifice pentru fiecare tip de texte aparte.

Bibliografie

1. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Humanitas, Bucureşti, 1997.
2. *Gramatica de bază a limbii române* / Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae,...; coord.: Gabriela Pană Dindelegan, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
3. *Gramatica limbii române*, vol. 2: Enunțul /coord.: Valeria Guțu-Romalo, Editura Academiei Române, București, 2008.
4. Tudor Vianu, *Alexandru Odobescu şi bogăția arborescentă a frazei*. http://blog.citatepedia.ro/alexandru-odobescu-si-bogatia-arborescenta-a-frazei.htm.

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)

5. Alexandru Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1961, http://zcb.tripod.com/referat/pers/dc.htm.
6. Dragoş Moldovanu, *Oriental şi clasic în stilistica frazei lui Dimitrie Cantemir*, http://www.scribd.com/doc/204631658/Oriental-%C5%9Fi-clasic-in-stilistica-frazei-lui-Dimitrie-Cantemir
7. Alexandru Burlacu, *Vladimir Beşleagă, drama zborului frânt*, în „Limba Română", nr. 4-6, 2006.
8. Paul Zarifopol, *Încercări de precizie literară* / Studiu introductiv de Al. Paleologu; ediţie îngrijită de Al. Săndulescu, Editura Amarcord, Timişoara, 1998.
9. Ada Stepan, *Real şi fantastic în opera lui Gabriel Garcia Marquez*, http://culturasicomunicare.com/pdf/2008/stepan.pdf.
10. http://chintesentaliterara.wordpress.com/2013/09/22/dragostea-in-vremea-holerei-gabriel-garcia-marquez/
11. Revista „Akademos", nr. 3, 2013.

BDD-A20696 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:34 UTC)